

УДК 006.063:663.5(477)

Артюх Т. М.
*доктор технічних наук,
професор кафедри експертизи харчових продуктів
Національного університету харчових технологій*

Чевпотенко Ю. В.
*студентка
Національного університету харчових технологій*

Artyuh T. M.
*Doctor of Technical Science,
Professor of Food Inspection Department
National University of Food Technologies*

Chevpotenko Y. V.
*Student
National university of food technologies*

СЕРТИФІКАЦІЯ ГОРІЛЧАНИХ ВИРОБІВ У СИСТЕМІ ТЕХНІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ

CERTIFICATION OF ALKOHOL IN SYSTEM TECHNICAL REGULATION IN UKRAINE

Анотація. У статті розглянуто порівняльний аналіз європейської та української системи технічного регулювання. Визначено показники якості та безпечності горілчаних виробів, які оцінюються в процедурі сертифікації. Проведено аналіз гармонізації стандартів на цей вид продукції. Розглянуто діяльність органів з оцінення відповідності горілчаних виробів та їх акредитовані лабораторії.

Ключові слова: технічне регулювання, сертифікація, стандартизація, оцінення відповідності, горілчани вироби, якість, безпечність.

Вступ та постановка проблеми. Україна є членом Світової організації торгівлі (далі – СОТ) і задекларувала свою стратегічну мету – інтеграція до Європейського Союзу. Сучасні інтеграційні процеси характеризуються тенденцією до знищення кордонів на шляху вільного переміщення товарів.

Членство України в СОТ дає країні можливість розвивати та вдосконалювати національну систему технічного регулю-

вання відповідно до наявної європейської практики, налагоджувати конструктивні відносини з країнами – членами ЄС, використовувати європейські стандарти як основу для розробки національних гармонізованих стандартів, сприяти підвищенню конкурентоспроможності вітчизняної продукції, що забезпечує спрощений доступ на європейський ринок.

На сьогодні ринок горілчаної продукції досить різноманітний. Обсяги виробництва та споживання напоїв

зростають швидкими темпами. Так, у 2014 році промисловість України виробила 0,2 млрд л горілки та 0,2 млрд лікерів та вин. У 2015 році було вироблено на 2% менше горілкової продукції, але порівняно з 2014 роком було більше імпортовано цієї продукції. Що стосується споживання, то в 2014 році було спожито 17,5 млн л горілки та 8,0 млн л горілчаних напоїв. У 2015 році ці показники збільшилися на 8% [1]. Горілчана продукція має найбільшу частку податків у бюджет України. Проте завданням промисловості є збільшення обсягів споживання, формування якості горілчаних напоїв та зниження їх токсичної й канцерогенної дії на здоров'я людини.

Щороку від алкоголізму в Україні помирає понад 40 тис. людей, щодня алкоголь вбиває 40 українців. Це близько 8 тис. отруєнь, кардіопатій та інших захворювань і нещасних випадків, пов'язаних зі вживанням алкоголю. Тому держава намагається вирішити питання щодо якості та безпечності методами технічного регулювання. З цією метою впорядковано стандарти, запроваджено медичні норми та правила. Проте оцінювання відповідності горілкової продукції знаходиться ще на неналежному рівні. Саме тому проблемним питанням залишається оцінювання відповідності за показниками, які визначені в гармонізованих стандартах та нормах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання фальсифікації алкогольної продукції та контролю її якості розглядали О.В. Вишнікіна, Л.Ю. Крестьянполь, О.А. Лихолат, Ф.О. Чмиленко. Особливості стандартизації, сертифікації продукції та споживчої політики вивчали Т.П. Галушкіна та О.В. Ліпанова. Нормативно-правові аспекти ліцензування господарської діяльності в Україні досліджувала Н.М. Чеботарьова та інші.

Метою статті є аналіз ситуації щодо системи управління та адміністрування оцінювання відповідності, зокрема, сертифікації горілчаних виробів та пошук ефективних важелів державного та технічного регулювання, здатних спрямувати підприємства цієї галузі на реалізацію безпечної продукції.

Результати дослідження. Головним принципом державного та технічного регулювання в ЄС є комплексний підхід до взаємного визнання результатів сертифікації. Такий підхід наближує перехід до взаємного визнання результатів сертифікації за умови компетентності, високого технічного оснащення та відкритості. Комплексний підхід посилює необхідність до акредитації випробувальних лабораторій у країнах – членах ЄС. Підтримуються тенденції до розвитку

національних систем акредитації на основі європейських стандартів EN 45000 і до співпраці в цій галузі.

Також у комплексному підході оцінюється на відповідність процес розробки продукції (проекування, дослідний зразок, виробництво), вид контролю (перевірка документації, випробування дослідного зразка, перевірка системи якості тощо), орган, який контролює (виробник, незалежна організація, третя сторона) [2, с. 106–107].

Система технічного регулювання в Україні по-іншому визначає стандартизацію, сертифікацію та оцінювання відповідності, ніж у Європі. Порівняння світової та української практики технічного регулювання наведено в табл. 1 [3].

Державне регулювання діяльності підприємств лікеро-горілкової галузі здійснюється згідно із Законом України «Про державне регулювання виробництва й обігу спирту етилового, коньячного й плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів», затвердженого 15 вересня 1995 р. № 481. Стаття 2 цього закону визначає, що виробництво алкогольних напоїв здійснюється суб'єктами господарювання за умови одержання ліцензії [4, с. 28, 35].

Так, ліцензія на виробництво горілчанних виробів є важливим засобом державного регулювання, що передбачає:

- контроль обсягів виробництва горілкової продукції (перелік видів спиртів та алкогольних напоїв, які мають право виготовляти суб'єкт господарювання, а також перелік знаків для товарів і послуг, які може використовувати суб'єкт господарювання для виробництва алкогольних напоїв);
- контроль за здійснюваною діяльністю (дотримання технологічних циклів і проходження атестації виробництва продукції);
- можливість припинення діяльності за особливими підставами державними органами.

Згідно з Наказом України «Про затвердження Переліку продукції, що підлягає обов'язковій сертифікації в Україні» [5], горілчани вироби підлягають обов'язковій сертифікації. Сертифікація йде комплексно зі стандартизацією.

Під час сертифікації горілчани вироби, в першу чергу, оцінюють за такими показниками:

- органолептичні (зовнішній вигляд, смак, аромат, колір);
- фізико-хімічні (міцність, лужність, масова концентрація альдегідів, сивушного масла, естерів та обсяг метилового спирту);
- показники безпеки (вміст важких металів: цинку, міді, свинцю, миш'яку, кадмію, ртуті та радіонуклідів: Цезій-137 та Стронцій-90) [6, с. 4–5, 7].

Таблиця 1

Порівняння світової та української практик технічного регулювання

Процедури	ЄС / світова практика	Українська практика
Стандартизація	Дві категорії технічних вимог, що застосовуються до видів продукції, а не до окремих товарів, – обов'язкові та добровільні. 90% стандартів ЄС є суто добровільними, інші 10% – рекомендовані до використання як такі, що підтверджують відповідність директивам. Обов'язкові вимоги стосуються лише здоров'я й безпеки споживачів (у тому числі інформування споживачів), добровільні стандарти таких параметрів продукції або послуг, як якість, надійність, міцність тощо.	Стандартизація практично всієї продукції, яка не забезпечує якості у зв'язку зі застарілістю нормативів (ще чинні стандарти ГОСТ) і яка не стільки гарантує безпеку, скільки є бар'єром для впровадження інновацій через надмірно детальні вимоги, що є обов'язковими до виконання
Оцінювання відповідності / сертифікація	Обов'язкова сертифікація відсутня. Натомість впроваджено оцінювання відповідності з використанням модульного підходу. Зазначена система базується на оціненні ризику, тобто рівня безпеки кожного виду продукції/послуг. Для продукції, поєднаної з можливою небезпечкою, існує більш жорстка процедура оцінювання відповідності, до якої залучаються зовнішні незалежні органи (здебільшого приватні), які мають повноваження на виконання робіт згідно з директивами	Стандарти добровільні. Проте виробники можуть виготовляти й реалізовувати продукцію, яка відповідає встановленим державою або підприємствами нормам. Процедура сертифікації впроваджена й контроль продукції здійснюється за визначеним державою переліком

Показники безпечності горілчаних виробів згідно з ДСТУ 4256:2003 та ДСТУ 4257:2003 наведені в табл. 2.

Таблиця 2

Вимоги до показників безпечності горілчаних виробів

Токсичний елемент	Допустимі рівні мг/кг, не більше
Цинк	10,0
Мідь	5,0
Свинець	0,3
Миш'як	0,2
Кадмій	0,03
Ртуть	0,005

На сьогодні допустимий рівень шкідливих речовин у готових продуктах має відповідати міжнародним вимогам і забезпечуватись шляхом упровадження на підприємствах систем управління безпечності згідно з принципами НАССР, яка передбачає контроль небезпечних факторів на всіх стадіях технологічного процесу: починаючи з приймання сировини й закінчуючи відвантаженням продукції кінцевому споживачу.

Згідно із Законом України «Про стандартизацію», центральний орган виконавчої влади з питань стандартизації створює технічні комітети стандартизації (ТК), які виконують розробку, розглядають та узгоджують міжнародні (регіональні) та національні стандарти України, що встановлюють правила та методи з розробки, виробництва та застосування продукції [7, с. 56]. У цій галузі працюють два технічні комітети стандартизації, які проводять роботи з гармонізації стандартів з міжнародними та європейськими, беруть участь у розробці технічних регламентів, надають роз'яснення щодо положень національних стандартів та кодексів усталеної практики [8]:

1) Український науково-дослідний інститут спирту й біотехнології продовольчих продуктів Департаменту харчової промисловості Міністерства аграрної політики та продовольства України;

2) Всеукраїнський державний науково-виробничий центр стандартизації, метрології, сертифікації та захисту прав споживачів (ДП «Укрметртестстандарт»).

На сьогодні на горілчані вироби гармонізовано лише один стандарт на метод контролю. На технічні вимоги до горілчаних виробів стандарти не гармонізовані, оскільки ця продукція виготовляється в кожній країні за індивідуальною технологією, рецептурою, з використанням власної сировини. Тому технічні вимоги стандартів на горілчану продукцію не повинні створювати технічних бар'єрів у торгівлі, оскільки їх можна врегулювати угодами (контрактами) між торговими партнерами. Зазначимо, що технічними бар'єрами в торгівлі переважно є максимально допустимі рівні показників безпечності та методи їх контролю.

Сьогодні споживачі дуже велику увагу приділяють рівню якості та безпечності горілчаних виробів і хочуть бути впевненими в компетенції органів, які проводять оцінювання відповідності. В Україні оцінку відповідності горілчаних виробів проводять понад 20 органів з сертифікації, які мають акредитацію НААУ. Майже в кожній області України можна провести оцінювання відповідності горілчаних виробів.

Горілчана продукція отримує сертифікат відповідності в результаті експертизи, проведеної в акредитованих випробувальних лабораторіях і лабораторних центрах. Після закінчення експертизи результати вносяться до

спеціальних протоколів. На їх основі орган сертифікації приймає рішення про видачу або відмову сертифіката відповідності поданої продукції.

Національне агентство з акредитації України (далі – НААУ), яке підписало угоду про взаємне визнання з Міжнародною асоціацією з акредитації лабораторій (ILAC, MRA), згідно з яким дає лабораторіям право проводити фахові випробування горілчаної продукції. За даним НААУ, випробування цієї продукції можуть проводити понад 30 лабораторій України [9, с. 98].

Важливим елементом оцінювання відповідності є відповідність маркування вимогам ДСТУ. На лицьовій стороні етикетки кожної пляшки горілки та лікєро-горілчаних виробів зазначають:

- загальну та власну назви виробу;
- найменування виробника;
- знак для товарів і послуг;
- географічну назву місця виготовлення виробу, якщо найменування виробника не вказує місце розташування підприємства;
- вміст спирту (% об.);
- місткість посуду;
- штриховий код;
- вміст цукру (якщо це регламентується нормативними документами);
- позначення нормативного документа (для продукції вітчизняного виробництва) [6, с. 10].

На лицьовій або зворотній стороні етикетки повинні бути зазначені дата виготовлення виробу, код підприємства та номер ліцензії на виробництво.

Важливим складником технічного регулювання є ринковий нагляд, який здійснюється Державною фіскальною службою України та Державною інспекцією України з питань захисту прав споживачів та її територіальними органами.

Державна інспекція України з питань захисту прав споживачів входить до системи органів виконавчої влади й реалізує державну політику у сфері державного контролю за додержанням законодавства про захист прав споживачів [10].

Висновки. Технічне регулювання в Україні відрізняється від європейського. Проте з прагненням України вступити до ЄС та членством у СОТ показало помітні результати щодо покращення системи технічного регулювання. Оцінювання відповідності є обов'язковим для горілчаних виробів і проводиться в лабораторіях ООВ, які акредитовані НААУ. В Україні добре розвинені органи акредитації, завдяки чому працює багато випробувальних лабораторій для перевірки горілчаних виробів. ДП «Укрметртестстандарт» забезпечує випробувальні та інші лабораторії повіреними приладами. Але, незважаючи на те, що в Україні є де проводити оцінку відповідності горілчаних виробів, залишається проблемою гармонізація стандартів та безпечність горілчаних виробів під час споживання. Одного гармонізованого стандарту мало для того, щоб забезпечити ефективну зовнішньоекономічну діяльність підприємств, які виробляють горілчані вироби та безпечність самих виробів. Також існує незначна кількість підприємств в Україні, які виробляють горілчані вироби, впровадили систему управління безпечності на основі принципів НАССР.

Отже, щоб усунути ризики випуску небезпечних горілчаних виробів, потрібно постійно контролювати й аналізувати показники безпечності сировини та матеріалів як на виробництві, так і у сфері державного та технічного регулювання.

Список використаних джерел:

1. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http:// ukrstat.gov.ua](http://ukrstat.gov.ua).
2. Сафонова О.М. Міжнародне технічне регулювання / О.М. Сафонова, Г.А. Селютіна. – Х.: ХДУХТ, 2013. – 372 с.
3. Міжнародна фінансова корпорація [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ifc.org>.
4. Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів : Закон України, прийнятий Верховною Радою України 9 вересня 1995 р. / М-во юстиції України. – К. : Ін Юре, 1995. – 135 с.
5. Про затвердження Переліку продукції, що підлягає обов'язковій сертифікації в Україні : Наказ, затверджений Верховною Радою України 22 липня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0466-05>.
6. Горілки і горілки особливі. Технічні умови : ДСТУ 4256:2003 / Держспоживстандарт. – К., 2005. – 18 с.
7. Про стандартизацію : Закон України, прийнятий Верховною Радою України 5 червня 2014 р. / М-во юстиції України. – К. : Ін Юре, 2015. – 196 с.
8. Спиртогорілчані вироби, дріжджі : реєстр нормативних документів, розроблених ТК 64 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://spiritprod.com.ua/consult.php>.
9. Валович М.З. Спиртова промисловість України у системі державного регулювання / М.З. Валович // Інноваційна економіка. – 2015. – № 3. – С. 294–297.
10. Державна інспекція України з питань захисту прав споживачів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dsiu.gov.ua/content/derjrynknaglyad.html>.

Анотація. В статті розглянуто порівняльний аналіз європейської та української системи технічного регулювання. Визначено показники якості та безпеки водочних виробів, які оцінюються в процесі сертифікації. Проведено аналіз гармонізації стандартів на цей вид продукції. Розглянуто діяльність органів по оцінці відповідності водочних виробів та їх акредитовані лабораторії.

Ключевые слова: технічне регулювання, сертифікація, стандартизація, оцінка відповідності, водочні вироби, якість, безпека.

Summary. In article deals with comparative analysis of European and Ukrainian technical regulation system. Identify indicators of quality and safety of liquor products that are evaluated in the certification process. The analysis of harmonization of standards on this type of product. Considered the activities of the bodies for conformity assessment of liquor products and their accredited laboratories.

Key words: technical regulations, certification, standardization, conformity assessment, beverages, quality, safety.